

Seksuell vold

JobAktiv

Gardermoen 14. juni 2019

Knut Hermstad

Dr.art., spes. i klin.sexologi NACS

Rådgiver RVTS Midt

Hermstad 14jun19

Hva er seksuell vold?

- Et utvidet voldsbegrep:
Alle seksuelle handlinger som ikke er frivillige
- Mange former for vold:
  - Fysisk
  - Psykisk
  - Strukturell / politisk
  - Eksistensiell / åndelig
- Straffelovens kap. 26: Seksuallovbrudd
- Hovedprinsipp: Skadelighet
- Voldtekt er den alvorligste av de ulovlige seksuelle handlingene. Grov voldtekt har strafferamme på 21 år, det samme som for drap
- Begrepene seksuell vold og seksuelle overgrep brukes om hverandre

Strafferetten om seksuelle overgrep

Seksuelle overgrep er i strafferettslig sammenheng seksuell/uanstendig atferd, seksuell handling eller seksuell omgang uten informert samtykke.

- **Seksuell atferd:** Blotting, masturbasjon, fremvisning av pornografiske bilder og filmer
- **Seksuell handling:** Gjerningspersonen er i berøring med den det går utover, for eksempel ved berøring av kjønnsorganer
- **Seksuell omgang:** Samleie og samleielignende handlinger, f.eks. kontakt mellom munn og kjønnsorgan, masturbering av den andre personen, inkl. å tvinge barn til å se på masturbasjon. Omfatter også voldtekt og incest.

Møtet med seksuelle overgrep

- Alle kjenner noen som har vært utsatt for seksuelle overgrep
- Alle kjenner noen som har begått seksuelle overgrep

Seksuelle overgrep – utfordringer for ansatte i helsevesenet

Når de ansatte selv blir utsatt for grenseoverskridende seksuell atferd:

- Seksuelle tilnærminger fra pasienter/brukere
- Seksuelle tilnærminger fra overordnet
- Seksuelle tilnærminger fra kolleger
- Seksuell trakassering fra kolleger eller overordnet

Ikke kjent at pasienter/klienter har begått voldtekt mot ansatte

Seksuell vold – utfordringer for ansatte i helsevesenet

Møte med overgrepssakene – en personlig utfordring:

- Sterke inntrykk, særlig når det handler om barn og unge
- Retraumatisering; f.eks. ved saker som minner om eventuelle egne overgrepsopplevelser
- Opplevelse av faglig tilkortkommenhet
- Veiledningstilbudet for helsepersonell/fagpersoner er tilfeldig og til dels utilstrekkelig
- Traumebehandling – et knapphetsgode
- Manglende henvisningsmuligheter for gjerningspersoner, jfr. barn og unge som begår seksuelle overgrep

Makt eller sex?

- Seksuelle overgrep utspiller seg i handlingsrommet mellom seksualitet, aggresjon og intimitet
- Seksuelle overgrep er seksuelle handlinger
- Seksuelle overgrep er voldelige handlinger
- Glidende overganger mellom frivillig og ufrivillig sex
- Ikke bare handlingen i seg selv, men **tolkningen** av handlingen, avgjør om den er et overgrep eller om den er frivillig

Voldtekt

- **Voldtektsbestemmelsene i Str.lovens kap. 26:**
  - *Seksuell omgang*
    - *Fysisk vold*
    - *Trusler eller truende atferd*
  - *Seksuell omgang med noen som er bevisstløs el.l.*
  - *Ved vold eller truende atferd å få noen til å ha seksuell omgang med en annen person*
  - *Ved vold eller truende atferd å få noen til å utføre handlinger som svarer til seksuell omgang, med seg selv*
- Alle former for seksuell omgang med personer under 14 år regnes som voldtekt

Seksuelle overgrep/ grenseoverskridende seksuell atferd

- Seksuelle overgrep kan foregå i direkte møte mellom mennesker
- Internettrelaterte overgrep har økt sterkt de siste årene
- Straffenivået for alle typer seksuelle overgrep har blitt kraftig skjerpet de siste 10 år.
- Skjerpede straffer ser ut til å påvirke folks holdninger, men i liten grad deres atferd og handlinger. Unntak: Overgrep mot barn minsker
- Burde alle seksuelle handlinger som ikke er frivillige, regnes som voldtekt?

Overgrepssatferd – et uttrykk for:

- Sykdom (*eks: pedofili*)
- Moralsk avvik ("*de er onde*")
- Kriminelt sinnelag ("*de kan ikke forandre seg, og bør ikke behandles*")
- Uregjerlig seksualdrift ("*de klarer ikke å styre seg*")

Noen er mer utsatt enn andre

- Mange overgrepsoferte har liten tillit til helsevesenet, og får dermed mindre nytte av helsetjenestene
- Mange som har opplevd vold og seksuelle overgrep i barndom og oppvekst, vil komme til å oppleve vold og seksuelle overgrep i voksen alder:
  - Økt sårbarhet og økt risiko for retraumatisering
  - Økt risiko for revictimisering
- Nær halvparten av barn som har opplevd alvorlig vold fra foreldre, har også vært vitne til vold mellom foresatte, særlig psykisk vold

Forekomst av seksuelle overgrep

Tambs, 1994:

- 31% av alle jenter under 18 år
- 16% av alle gutter under 18 år

Schei, Muus og Bendixen, 1994:

19% av alle jenter under 18 år
4% av alle gutter under 18 år

Forekomst

Mossige, 1997:

Hele befolkningen, alle aldre:

5% har vært utsatt?

Dvs. ca 250.000 personer?

Ellingsen & Lilleaas, SSB, 1999:

175.000 – 300.000 har i ung alder vært utsatt for seksuelle overgrep av en eller annen art

Forekomst i et livsløpsperspektiv

NKVTS/Thoresen, Hjemdal 2014

- Voldtekt: 9,4% kvinner, 1,1% menn
- Uønsket seksuell oppmerksomhet i forbindelse med beruselse, søvn e.l.: 8,5% kvinner, 2,8% menn
- Beføling av kjønnsorganer ved makt, trusler o.l.:
kvinner 3,3%, menn 1,3%
- Presset til seksuelle handlinger: 11,2% kvinner, 2,9% menn
- Seksuelle overgrep alle former (inkl. seksuell trakassering og uønsket seksuell oppmerksomhet):
33,6% kvinner, 11,3% menn
- Overfallsvoldtekter: Lite antall, høy oppklarings- og domfellellesprosent

Relasjon til gjerningspersonen

NKVTS/Thoresen, Hjemdal 2014

- Alle overgrep: Få ukjente gjerningspersoner; ca 10% eller mindre
- Mest utsatt: Unge kvinner, alder 15-24 år:
Bekjentskapsvoldtekt – dette er også den vanligste formen for voldtekt
- Relasjon, **utsatte under 18 år:**
  - Naboer/andre kjente voksne
  - Venner
  - Kjæreste
  - Andre kjente barn/unge
- Voksne «profesjonelle», alle aldre: Ingen hadde blitt utsatt for voldtekt av **kunder/pasienter/klienter**
- **Ved seksuelle overgrep mot barn og unge: Ca 30-45% av gjerningspersonene er selv barn/ungdom**

Hva betyr tallene?

- Anslagsvis 30.000 personer hvert år utsettes for seksuelle overgrep / seksuell vold
- En svært stor del av pasientene i psykiatrien sliter med ettervirkninger som følge av vold og overgrep (50-70%?)
- En svært stor del av norske fengselsinnsatte har vært utsatt for vold og overgrep (mer enn 50?)
- Samlet kostnad pr person utsatt for vold og overgrep; samf.kostnader og individuelt tap: Ca 7.5 mill. kroner
- **Vold og seksuelle overgrep er antagelig et av de største folkehelseproblemene i Norge i dag**
- **Store lidelser og store økonomiske belastninger**

Overgrepssakene i rettsvesenet

- Ca 10% av alle overgrepssaker anmeldes
- De fleste sakene som anmeldes blir etterforsket av politiet
- Ca 10-15% av **de anmeldte sakene** ender med fellende dom
- Ca 2-5% av **alle begåtte seksuelle overgrep** ender med en straffereaksjon
- Av anslagsvis 30.000 begåtte overgrep hvert år, blir 3.000 saker anmeldt, og 500 gjerningspersoner dømt

Den vanskelige rettssikkerheten

- Rettsvesenet spiller en marginal rolle (bare 2-5% av alle begåtte seksuelle overgrep fører til en straffereaksjon):
  - Bør vi senke beviskravene, slik at flere kan bli dømt?
  - Bør vi styrke de fornærmedes posisjon, slik at det blir vanskeligere for overgripere å benekte skyld?
- Kan vi opprettholde forestillingen om politi og rettsvesen som viktige instanser i overgrepssaker?

Internettrelaterte seksuelle overgrep

- Overgrep som primært rammer barn og unge
- Flere jenter enn gutter er utsatt
- Omfang vanskelig å anslå
- Flere typer:
  - Nedlasting; bare på nettet – ulovlige bilder og tekster
  - Chatting; fotografering, utveksling av bildemateriale mv
  - Nettet som plattform for kontakt og avtaler:
    - Fysiske møter
    - Kombinasjon av fysiske møter og nettaktivitet
- Mye utpressing og trusler
- Kan rammes av voldtektsbestemmelsene i straffeloven, jfr. §299 b: *«Få et barn under 14 år til å utføre handlinger som svarer til seksuell omgang med seg selv»*

Sterk økning

- Antall anmeldte og etterforskede saker har eksplodert
- Nettet visker ut skillet mellom den fysiske og den virtuelle verden: Fantasi og virkelighet flyter sammen
- De som hyppig laster ned overgrepsmateriale kan være i risikozonen for å begynne med kontaktovergrep

Skadevirkninger

- Kontakt på nett kan være positivt, men for mange utvikler det seg til å bli situasjoner de ikke kommer seg ut av
- Symptomer/skadevirkninger:
  - Stress
  - Angst
  - Skam
  - Depresjon
  - Selvmordstanker
  - Redusert selvfølelse
- Sårbare barn og unge mer utsatt for skader enn andre

Seksuell trakassering

Seksuell trakassering er en samlebetegnelse på oppførsel som spiller på kjønn, kropp og seksualitet, og oppleves som ubehagelig, nedverdiggende eller truende for den som blir utsatt for det. Et eksempel kan være det å bli kalt «hore», «homo» eller lignende. Seksuell trakassering er forbudt.

Lovverket

- **Straffeloven:** Mindre alvorlig enn voldtekt, men rammes av en rekke paragrafer:
  - §266 Hensynsløs atferd
  - §297 Seksuell handling uten samtykke
  - §298 Seksuelt krenkende atferd offentlig eller uten samtykke
  - §305 Seksuelt krenkende atferd mv. overfor barn under 16 år
- **Arbeidsmiljøloven** §4-3 nr. 3; med et særskilt vern mot seksuell trakassering pga kjønn
- **Likestillingsloven** §8, der det også understrekes at seksuell trakassering pga kjønn er forbudt

Unge kvinner mest utsatt

- Mens gjennomsnittet for hele arbeidslivet er 4% utsatte, ligger kvinner og kvinnedominerte yrker langt over
- Av de som ble utsatt, ble trakasseringen utført av:
  - Kunder, klienter, elever eller andre som ikke er ansatt på arbeidsplassen: 79%
  - Kolleger: 20%
  - En overordnet: 6%
- Seksuell trakassering er et:
  - Arbeidsmiljøproblem
  - Et kvinneproblem
  - Et problem som oppstår i møte med kundene/pasientene/brukerne av tjenestene
- **Er det også et problem som handler om seksuell vold?**

Kvinner i forsvaret

Vernepliktsundersøkelsen 2015:

- 18% av jenter som utførte førstegangstjeneste i 2015
- Tilsvarende tall for gutter: 2%
- Type av trakassering (for de som svarte ja):
  - Uønskede verbale kommentarer: kropp, seksualisert språk, forslag om seksuelle tjenester mv: **88%**
  - Uønsket berøring av seksuell karakter: uønsket klemming, kyssing, beføling: **32%**
  - Bruk av digitale mobile plattformer: bilder, filming, ryktespredning via sos. medier mv: **9%**

Kvinnelige studenter og ungdom

- Kvinnelige studenter (SHoT 2018, Studentenes Helse- og Trivselsundersøkelse)
  - 25% oppgir at de har opplevd seksuell trakassering i studietiden
  - Verbal trakassering og berøring er vanligst, deretter blikk/bevegelser
  - 5% oppgir at de har vært voldtatt i studietiden
- Ungdom (Ungdata-rapport 2017):
  - 21% av jentene siste år
  - 9% av guttene siste år
  - Klåing, hetsing og voldtekt mest utbredt
  - Unge fra fattige familier er mest utsatt

Helsearbeidere

Utsatt for uønsket seksuell oppmerksomhet (Jfr. SSB analyseartikkel, gjengitt i Sykepleien nr. 11/2018):

- Vernepleiere: 23%
- Sykepleiere: 15%
- Miljøarbeidere: 14%
- Pleie- og omsorgsarbeidere: 10%

Til sammenligning:

- Serviceyrker: 8% (overnatt./servering: kvinner 22%)
- Salgsyrker: 8%
- Sjåførere, transport: 7%
- Leger: 4%

Befolkningen som helhet:

- 4% av alle sysselsatte utsettes jevnlig